

"AENMERKING OVER DE BERUCHTE KEYSERS-SNEDE"

Paul Huys

Gelezen in *De Standaard* van 23 juli 1999 (1) dat de doctoren Bekaert en Cammu van het Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie (SPE) met bezorgdheid wijzen op "het te hoge aantal keizersneden". Dat de "bevallingen via keizersnede nog altijd toenemen, gebeurt deels op vraag van vrouwen zelf": een motivatie die blijkbaar "uit de Angelsaksische landen komt overwaaien en die sommige vrouwelijke gynaecologen bijtreden, ook wanneer ze zelf gaan bevallen". Volgens de cijfers van het SPE bedraagt in sommige Belgische kraamklinieken het aantal keizersneden 20 procent, maar er zijn er ook waar dat percentage zelfs meer dan 80 is ... ! Gemiddeld is het huidige percentage 15, maar het zou tot 12 procent moeten kunnen dalen. Die toename is voor het PSE reden tot bezorgdheid "omdat een keizersnede weliswaar met veel minder risico gepaard gaat dan vroeger, maar toch nog altijd tien keer vaker het overlijden van de vrouw veroorzaakt." Toch beschouwt de hedendaagse Westerse mens een keizersnede als een doodgewone, meer dan alledaagse ingreep.

Het is ooit anders geweest!

Nog anderhalve eeuw geleden was de keizersnede zelf een allergrootst risico dat slechts in uiterste nood werd genomen. Een geslaagde ingreep was dan ook al vlug een vermelding in de krant waard. Hierbij een paar voorbeelden, uit de streek tussen Avelgem en Waregem. In het nummer van 5 februari 1840 van

de Gentse krant "Den Vaderlander" (jrg. 12 nr. 16, blz. 3, kol. 2) lezen we: "M. Dubois, heel- en vroedmeester te *Ronse*, geholpen en bygestaen door M. Sioen, geneesheer te *Avelghem*, heeft, voor de derde mael, op de huysvrouw van M. Geeraerd Belyn, zadelmaker te *Berchem*, de keyzersnede bewerkt. De weduwe-uytgeefster (nl. van de krant waaruit dit was overgenomen - PH) verhaelt de zaak der keyzersnede zoo als volgt:

Voor de derde mael op den zelfden persoon hebben voornoemde heeren *met den besten uytval* (= resultaat) de keyzerlyke sné te werk gesteld. De laetste mael had de kunst diér ervaren heelmeesters, door de voorafgaende scheuring der lyf-moeder (= baarmoeder), eene gevaerlyke proef te ondergaen, en nochtans de goede schikking en behendigheid der voornoemde heeren zegepraelde over al de moeyelykheden. Nu is de vrouw van Gerard Belyn, zaelmaker te Berchem, by Audenaerde, niet alleen aen eene gewisse dood ontrukkt, maer heeft reeds de zorg van haer huysgezin hernomen, en tot vergelding harer smert behoudt zy eenen zoon, vrucht der tweede operatie."

In een ander bericht in dezelfde jaargang van "Den Vaderlander", nl. het nummer van 2 december 1840 (jrg. 12 nr. 146, blz. 2, kol. 2) lezen we:

"M.J. Devos, heelmeester te *Waereghem*, bygestaen van MM. Stapleton en Hannus, geneesheren, te *Cruyshuutem*.

komt in de laatstgenoemde commune, *met allerbesten uytval*, de operatie der keyzersnede te verrigten, op een dry-en-veertig jarige vrouw. Heden, den twee-en-twintigsten dag sedert de operatie, bevindt het kind zich in volle leven, en de moeder zich aen eene zekere dood, die haer zonder deze operatie te wach-ten stond, ontruikt.

M.J. Devos heeft dit jaer de zelve operatie, met den zelve goeden uytval, gedaen te *Tieghem* en te *Wynkel St-Eloy*. Zulke daden hebben geen lof noodig” Of: goede wijn behoeft geen krans.

Uit die beide krantenberichten leren we dat bij een bevalling via de keizersnede het leven van de moeder geacht werd in het uiterste gevaar te verkeren (“aen een gewisse”, resp. “aen een zekere dood ontruikt”). Precies wegens de hoge risicofactor was bij de ingreep meer dan een doctor aanwezig, in het eerste geval twee en in het tweede geval zelfs drie doctoren. Dit blijkt ook uit de hierbij afgebeelde illustraties, waarover verder iets meer.

Maar eerst: wat leert ons de medische vakliteratuur van vroeger?

Over de keizersnede (of *hysterotokotomie* - Lat. *sectio caesarea*) is, in de oudere medische literatuur, uiteraard wel een en ander geschreven. Ene François Rousset, dr. med. en lijfarts van de hertog de Nemours, was de eerste die, in 1581, over deze risicovolle chirurgische ingreep heeft geschreven. (2) Zijn tijdgenoot, de beroemd gebleven

Ambroise Paré (3), was nog een notoir tegenstander van de keizersnede! Toch werd deze “beruchte” operatie gaandeweg meer en meer toegepast, en volop al in de 18e eeuw.

In 1784 publiceerde de Gentse chirurgijn J.B. Jacobs zijn “Vroedkundige Oeffenschool”. Daarin lezen we (blz. 400) ook over de keizersnede, die “angstvolle en schrikkelyke (...) konstbewerking, door welke men om ‘t kind te redden, de moeder blootstelt aen groot gevaer en pijn”. (4) Maar Jacobs maakt tevens gewag van “zeer veele gevallen (...) welke de goede uitkomst dezer konstbewerking bevestigen” en hij noemt bij wijze van voorbeeld de namen van twee chirurgijnen, “Roose en Baveghem (*sic*), ontrent Dendermonde”, die menigmaal de gevaarlijke ingreep met succes hadden uitgevoerd.

Met de laatstgenoemde werd bedoeld de “sinjoor” Petrus Josephus van Bavegem, een gewezen legerchirurgijn (5), in 1773 de auteur van een merkwaardige studie (6), getiteld “Tractaet ofte oordeelkundige aanmerkinge over de beruchte keyzers-snede, waerin het gevoelen van sommige Godts-geleerde, benevens dat van eenige beroemde genees- en heekonst oeffenaers ter toets gebragt word, Alles met veel nuttige observaties verrykt” (Dendermonde, Jac. J. du Caju, 1773), bestaande uit tien hoofdstukken en verlicht met een viertal interessante kopergravures (zie afb. 1 en 2).

Plaat III.

Afb. 1. Plaat III, **De verlossing**, uit P.J. van Bavegems "Tractaet ... over de beruchte keyzers-snede" (Dendermonde, 1773).

Bij deze plaatjes enige commentaar. Plaat I van zijn boek brengt een afbeelding van een aantal instrumenten en andere hulpmiddelen, gebruikt bij de

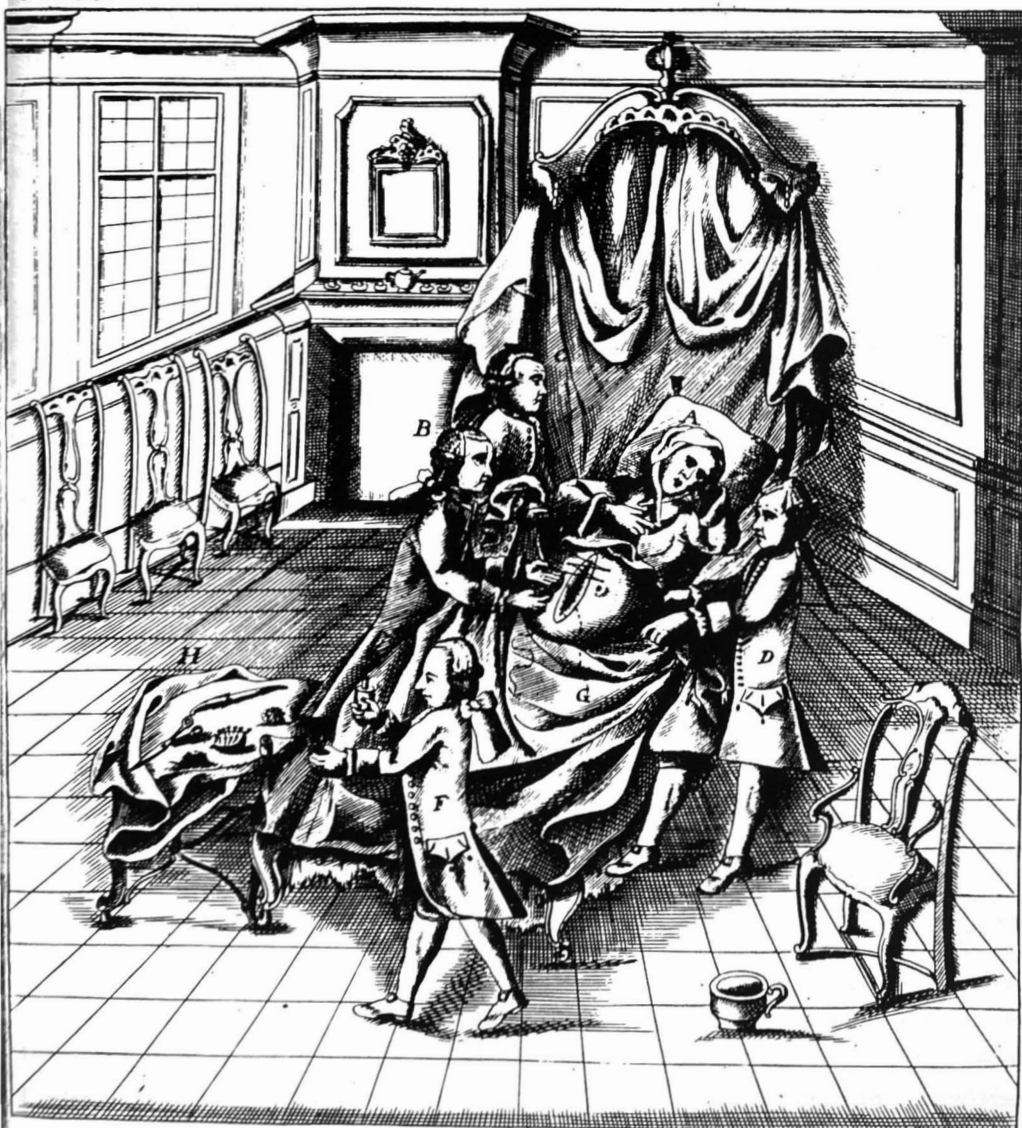
operatie (lancet of scapel, Fr. bistouri; schaar, naalden, sponsen, apotheekflessen enz.) en Plaat II toont hoe de "opérateur" zich klaarhoudt om met zijn

"bistouri" de buik te openen van de kraamvrouw (hier "de lyderes" genoemd).

Plaat III (zie **afb. 1**) toont de "verlossing" zelf, nl. hoe "den operateur, den

welken naer de incisie door den buijck en lyfmoeder verricht te hebben, het kind bij de benen vat, en dus de smertlydende moeder verlost". Plaat IV (zie **afb. 2**) toont "hoe den operateur in syne

Plaat IV

Afb. 2. Plaat IV, **De buikhechting**, uit hetzelfde "Tractaet".

Afb. 3. Een keizersnede in een 14e-eeuws manuscript (Parijs, Bibliothèque Nationale, NAF 3576, f° 197).

rechte hand de kromme naelde is vasthoudende, waer mede hy de buyckhechting verricht." Deze afbeeldingen laten inderdaad zien dat, benevens de "operateur" zelf, niet minder dan drie assistenten bij deze keizersnede aanwezig zijn. En, bij wijze van vergelijking, nog een (zeldzame?) afbeelding van een keizersnede uit de late middeleeuwen (zie afb. 3). Deze miniatuur komt uit een 14e-eeuws manuscript "Les Faits romains" in de Nationale Bibliotheek in Parijs (NAF 3576 f° 197). Ook hier zijn vier personen (ditmaal allemaal vrouwen!) bij de operatie betrokken: het kind leeft, maar de moeder ligt levenloos op stro

gebed. Eens te meer was de "beruchte keisers-snede" een "gewisse dood" voor de moeder ...

Meervoudige assistentie bij zo'n operatie was dan ook geen overbodige luxe, zoals blijkt uit een ander verhaal dat zich twee jaar eerder, elders in zuidelijk Oost-Vlaanderen, had afgespeeld. Prof. Leon Elaut, specialist in de medische geschiedenis, bericht (?) hoe ene Jan - Pieter Hoebeke, geneesheer in Zottegem, op 27 september 1838 in Velzeke-Ruddershove de vrouw van de klompenmaker De Corte door de keizersnede verlostte van een gezonde tweeling. Maar de bevalling zelf verliep niet

zonder problemen. Elaut vertelt de omstandigheden van de bevalling, die bijna uit een vaudeville konden stammen: "Van op een hoop bladeren wordt de vrouw op een tafel getild en stevig vastgehouden door drie potige kerels uit de buurt; daar is ook de pastoor van Velzeke aanwezig. Hoebeke verricht zijn op voorhand geplande operatie (...): wat een bloedbad. De drie helpers kunnen het niet langer aanzien en gaan buiten verse lucht happen. Hoebeke's collega gaat tegen de grond en botst op de kast aan; alleen de oude pastoor van Velzeke behoudt zijn koelbloedigheid, brengt de kaarsen wat dichterbij en reikt de instrumenten aan; de vrouw had geen klacht geuit. Na drie weken is ze volkomen genezen."

Wie van dergelijke omstandigheden kennis neemt, is verwonderd te lezen dat een "specialist" als Jan-Pieter Hoebeke tussen 1835 en 1839 in het Zottegemse *zestien* keizersneden verrichtte, waarbij in "slechts" *vijf* gevallen de kraamvrouw het leven liet. Elf geslaagde keizersneden op zestien of een succes in ruim 68% der gevallen! Nog in de eerste helft der 19de eeuw was de sterfte bij keizersnede 75%, in het Leuvense omstreeks 1880 zelfs 95%. In de 20ste eeuw bedroeg het sterftepercentage bij keizersnede nog 25% omstreeks 1920 en ca. 5% omstreeks 1940. Cijfers die alleszins doen nadenken ...

NOTEN

- 1 VBR, "Er zijn meer dan 10,2 miljoen Belgen", in: *De Standaard*, jrg. 76 nr. 204, van 23.07.1999, blz. 2.
- 2 Fr. Rousset's *Traité nouveau de l'histerotomie, ou Ensentement Césarien* (1581) werd kort daarna al in het Latijn vertaald en bijgewerkt door Caspar Bauhin (alias Bauhinus) en in Bazel gepubliceerd onder de titel *Uterotomatoxia sive liber de partu caesareo* (1582¹, 1588², 1591³).
- 3 De Franse legerchirurgijn Ambroise Paré (ca. 1510-1590) was de eerste die bij amputaties de doorgesneden aders wist samen te drukken (met een "knevel") in plaats van ze - zoals toen nog gebruikelijk was - dicht te schroeien met een gloeiend ijzer (= uitbranding of cauterisatie).
- 4 Over een dergelijke "primitief" uitgevoerde keizersnede uit J.B. Jacobs' tijd leze men b.v. E. OSSIEUR, "Een verloskundig drama in Oeselgem in 1767", in: *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze* (K.O.K.-jaarboek XLV, 1978), blz. 119-125. Volgens Dr. Ossieur zal "het aantal gevallen met dodelijke afloop voor de moeder ongetwijfeld vele malen hoger gelegen hebben dan de andere. Bij diegenen, die het er levend afbrachten, moeten de postoperatieve miseries met de slecht dichtgroeïende buikwand (deze werd trouwens na de bewerking niet terug dichtgemaakt!) zeker niet gering geweest zijn, maar daarover wordt nergens gesproken. Die goeie ouwe tijd toch!".
- 5 P.J. Van Bavegem (Antwerpen 1745 - Baasrode 1805) was, blijkens de titelpagina van zijn *Tractaet*, "wel eer chirurgyn van het Regiment van syne Hoogheyd den Vorst van

Zalm-Zalm, in dienst van haere Rooms Keyserlyke Majesteit, tegenwoordig gezwo- ren Heel- en Vroedmeester tot Baesrode, Land van Dendermonde". In 1765 was Petrus J. van Bavegem (hulp)chirurgijn geworden in het te Dendermonde gelegerde Regiment van Zalm- Zalm. Pas in 1789 behaalde hij het artsendi- ploma in Leuven. Hij verliet het leger en ves- tigde zich als arts in Baasrode, waar hij ook burgemeester werd. Hij stierf op 29 januari 1805 aan een buikloopepidemie, waarvan hij zelf eerst de slachtoffers verzorgd had. Over hem zie: A.J.J. VAN DE VELDE, "Petrus J. van Bavegem, geneeskundige, en Petrus van Baveghem, apotheker", in: *Verhandelingen van de Kon. Acad. voor Geneeskunde van België*, 1946, blz. 74-88.

- 6 *Tractaet*, in-8°, 264 pp. + 4 f°, 4 uitvouwplaten (I-IV), houtsneden (kop, staartstukken). Twee ex. hiervan in de Centr. Bibl. Univ. Gent (118.C.39 en Med. 2707). Zie ook: BROECKAERT, *Dendermondsche drukkers*, nr. 93; *Bibl. Med. Neerl*, I, blz. 344.
- 7 Leon ELAUT, "Jan-Pieter Hoebeke: begena- digd chirurg te Zottegem in de negentiende eeuw", in: *Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring*, jrg. 1954-1955, blz. 144-145. Zie ook *Het Nieuwsblad* van 12.11.1980. - Met dank aan dhr. Herman Maes (Deinze) die mij deze bijdrage van Prof. Elaut signaleerde.